

Péče o uprchlíky – příklad Asistenčního centra pomoci Ukrajině

KAPLANI PRO UPRCHLÍKY

Petr Jan Vinš

Spirituální potřeby člověka nezmizí v okamžiku, kdy se dostane do krizové situace, naopak, často v takové situaci vyvstanou spirituální potřeby i u lidí, kteří v se v běžném životě neprojevují jako výrazně náboženská nebo spirituální. Tento efekt je nejen dobře popsán v literatuře,¹ ale v našem českém prostředí je součástí již mnohaleté zkušenosti ekumenické sektorální pastorace, která je součástí veřejné služby církvi v oblasti nemocniční, vězeňské, armádní, policejní a další.²

V českém jazykovém prostředí se setkáváme se dvěma termíny, které se používají v některých případech záměnně a v některých nesou konfesní zabarvení – je to *sektorální pastorace* a *kategoriální pastorace*. Církevní právník a odborník na právní úpravu tohoto segmentu v rámci církevního a konfesního práva Jiří Raymund Tretera³ oba termíny kritizuje jako málo srozumitelné a jako jejich pracovní ekvivalent navrhuje termín „duchovní péče ve veřejných institucích a ve spolupráci s nimi“.⁴

Zatímco sektorální pastorace stálého charakteru se v ČR etablovala skrze postupné legislativní zakotvení třístrannými smlouvami mezi příslušnými resorty, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí, pro mimořádné situace a nepředvídané situace neexistuje zavedený mechanismus. Taková situace se také vzhledem ke své nepředvídatelnosti nedá snadno shrnout pod termín „duchovní péče ve veřejných institucích“, lze o ní tedy do jisté míry hovořit jako *ad hoc* duchovní službě. Její podřazení pod sektorální pastorační je dáno především jejím ekumenickým charakterem, který je pro duchovní službu ve veřejných institucích v českém prostředí typický. Tato duchovní služba je fixována v podobě třístranných smluv mezi Českou biskupskou konferencí, Ekumenickou radou církví (ERC) a příslušnou institucí nebo resortem.

Případová studie se soustředí na situaci poskytování takové *ad hoc* spirituální pomoci a asistence ukrajinským uprchlíkům v rámci činnosti Asistenčního centra pomoci Ukrajině v pražském Kongresovém centru na jaře roku 2022.⁵ Záměrem tohoto článku je poskytnout

spíše terénní materiál a zkušenost než zásadní teoretickou reflexi, která může následovat, která ale nemůže být vedena o jednotlivinách.⁶

Masový příliv imigrantů z Ukrajiny bezprostředně po vypuknutí ruské invaze v roce 2022 postavil českou společnost, státní orgány i neziskové a církevní organizace před bezprecedentní situací: před nutností efektivně zvládnout procesování příchozích uprchlíků a jejich potřeb jak právních, tak existenčních. Jejich spirituální potřeby nebyly v prvním plánu zohledňovány, a to ani z pohledu státních orgánů, které organizovaly vytvoření asistenčních center pro uprchlíky z Ukrajiny, ani z hlediska samotných církví a církevních organizací. Reálná náboženská potřeba se nicméně samovolně projevila a vyžádala si *ad hoc* reakci.

Na začátku března 2022 panoval v Česku vzhledem k přílivu ukrajinských uprchlíků jakýsi nouzový stav a v hlavním městě bylo pro procesování příchozích otevřeno velké asistenční centrum v Kongresovém centru na Vyšehradě. Začalo fungovat 1. března 2022. Byla k dispozici psychologická služba, kterou zajišťovali v rámci systému psychologové Hasičského záchranného sboru a Policie ČR.

Již 5. března zde došlo k incidentu, kdy byla při individuální krizové situaci žádána duchovní pomoc. Psychologická služba se v tento moment obrátila na jednoho z nemocničních kaplanů, který poskytl okamžitou intervenci. Následně byla kontaktována Ekumenická rada církví se žádostí o součinnost při vytvoření „kaple“ nebo „prostoru ticha“ v rámci Kongresového centra. Měla být k dispozici lidem, kteří v asistenčním centru

tráví často delší čas. Během něho může docházet k různým formám psycho-spirituální krize.

Pro podobné nasazení existuje precedens v podobě dohody mezi Ekumenickou radou církví v ČR a Letištěm Václava Havla v Praze o poskytování pastorační pomoci v případě krizové situace. Ten však byl dosud aktivován pouze cvičně.⁷ Z doby pandemie nemoci COVID 19 existoval seznam duchovních připravených k případnému humanitárnímu nasazení na vyžádání jednotek Integrovaného zdravotního systému (IZS), který Ekumenická rada církví sestavila na neformální žádost z Ústředního krizového štábu. V případě samotné pandemie nebyla ze strany jednotek IZS asistence dobrovolnických kaplanů vyžádána, k jejich ostřejšímu nasazení nicméně došlo při zvládání následků tornáda na jižní Moravě po 24. červenci 2021. Tehdy bylo nasazeno několik kaplanů ve spolupráci s Českým červeným křížem. Tyto zkušenosti tedy vytvořily kontext pro *ad hoc* reakci na potřebu poskytování duchovní péče v uprchlickém centru.

V součinnosti s psychology Hasičského záchranného sboru byl v rámci hlavního sálu Kongresového centra vyčleněn prostor pro zřízení improvizované kaple či místa modlitby. V návaznosti na domácí i zahraniční zkušenosti z letištního a nemocničního prostředí byl tento prostor vybaven zástěnou pro větší soukromí a základní náboženskou literaturou (Biblií) v ukrajinském jazyce. Vzhledem k tomu, že bylo možné předpokládat, že většina příchozích bude přináležet k východnímu křesťanství, tak i ikonou Krista. Kromě této kaple byla improvizované prostřednictvím dobrovolníků z řad duchovních katolické církve jak římského, tak řeckého obřadu a církví sdružených v ERC zajištěna stálá duchovní služba. V třísměnném provozu byl v prostoru modlitby jeden duchovní – kaplan k dispozici – v duchu ekumenických standardů sektorální pastorace – všem bez rozdílu náboženské příslušnosti. Část z dobrovolníků nasazených v rámci této služby se rekrutovala z řad kaplanů v jiných resortech (zejména nemocničních a vězeňských kaplanů), část byla získána z řad duchovních na základě jejich jazykové schopnosti. Koordinaci celé služby prováděl v součinnosti s psychologickou službou Hasičského záchranného sboru generální sekretariát ERC.⁸

Tento článek prošel recenzním řízením.

Tato duchovní služba trvala až do opadnutí prvotního náporu příchozích uprchlíků a uzavření asistenčního centra v Kongresovém centru. Ze zpětné vazby dobrovolných kaplanů a psychologů bych na tomto místě chtěl vyzdvihnout dva incidenty.

První z nich byl charakteru bezpečnostního. Přístup do objektu Kongresového centra byl kontrolován pracovníky asistenčního centra a kaplani disponovali průkazy dobrovolníka. Přesto byl minimálně v jednom případě zaregistrován případ o pokus o proniknutí osoby, která nebyla kaplanem a neúčastnila se dobrovolnické služby v kapli, ale vydávala se za pravoslavného duchovního a měla v úmyslu „hovořit s uprchlíky“. Nešlo přitom ani o duchovního Pravoslavné církve v českých zemích. Podobné události byly dokumentovány i ze strany neziskových organizací, které pracovaly s uprchlíky na pražském Hlavním nádraží. Přesto, že není možné konstatovat nic s jistotou, je důvodný předpoklad, že mohlo jít o pokus o shromažďování informací o příchozích uprchlících. Incident dokladuje, že otázka bezpečnosti v krizových situacích je důležitá i pro duchovní službu.

Druhý z incidentů přinesl zajímavý případ pastoračně-psychologického ohledu ve vztahu k možné retraumatizaci obětí. Mezi dobrovolnými kaplany, kteří se účastnili směn v improvizované kapli Kongresového centra, bylo i několik duchovních pravoslavné a řeckokatolické církve, kteří standardně při své činnosti používali svého duchovenského úboru, tj. dlouhé černé východní kleriky (*rjasy*). Na základě konkrétních případů, které byly referovány psychologickou službou Hasičského záchranného sboru, museli být tito duchovní požádáni, aby od užívání tohoto oděvu upustili, protože se vyskytly případy uprchlíků, kteří byli pohledem na „pravoslavně“ vyhlížejícího duchovního retraumatizováni. Tito uprchlíci měli, podle vlastního sdělení, čerstvou zkušenost toho, že duchovní pravoslavné církve moskevského patriarchátu v místě jejich původu na Ukrajině spolupracoval s přicházejícími ruskými vojáky a naváděl je. Případová studie duchovní služby v Asistenčním centru pomoci Ukrajině v pražském Kongresovém centru na jaře 2022 ukazuje, že i v mimořádné krizové situaci – či právě v ní – může být spirituální rozměr lidské existence přítomný a nalé-

havý. Duchovní potřeby lidí, kteří se ocitli na útěku před válkou, nevyplývaly pouze z jejich náboženské identity, ale často z hluboké existenciální krize nebo lidské potřeby blízkosti tváří v tvář destabilizující realitě. Tyto potřeby se projevy jako reálná součást celkového psychosociálního spektra, které nelze přehlížet. Podobná situace může nastat i v případě jiných masových událostí, jakkoli se uprchlická krize počtem zasažených vymyká jiným krizovým scénářům (tornádo, povodně, apod.)⁹

Dočasné zřízení duchovní služby a prostoru ticha v rámci asistenčního centra potvrdilo, že kaplanství může sehrát důležitou roli i mimo standardní rámec sektorální pastorační služby, jako je kaplanská služba v nemocnicích, věznicích nebo armádě. Spolupráce duchovních různých církví s psychology jednotek IZS ukázala, že duchovní péče může být funkční součástí širší krizové intervence, pokud je poskytována citlivě, odborně a koordinovaně. Zároveň je ale zřejmé, že podobná nasazení vyžadují předem připravené mechanismy, jasné standardy a prověřené bezpečnostní rámce – jak kvůli ochraně příchozích, tak kvůli důvěryhodnosti samotné služby. Zkušenost z Kongresového centra tak nejen potvrdila význam duchovní péče ve chvílích krizí, ale také odhalila potřebu, aby církve a jejich zastřešující orgány měly připravené krizové protokoly, proškolené personální zázemí a jasné komunikační kanály směrem ke státním složkám. To je v současnosti naplněno pouze částečně.

Poznámky

- 1 Viz např. TREVINO, Kelly M. – PARGAMENT, Kenneth I., „Religious Coping with Terrorism and Natural Disaster“, *The Southern Medical Journal* 100 (9), 2007, s. 946–947; SUSANTI, Herni et al., „Improving post-traumatic growth of disaster survivors: An integrative literature review“, *International Emergency Nursing* 75, August 2024; NEJATI-ZARNAQI, Bayram et al., „Spiritual rehabilitation of affected people after natural disasters: a protocol for a systematic review“, *Journal of Injury and Violence Research* 15 (2), 2023, s. 165–169. Podrobně k možnostem a limitům spirituální péče v širším smyslu ve vztahu k duševnímu zdraví viz ROSMARIN, David H. – KOENIG, Harold G. (eds.), *Handbook of Spirituality, Religion and Mental Health*, London: Academic Press 2020, zejména s. 133–134; 186–187 a 195.

- 2 Systematicky se sektorální či kategoriální pastorační a zejména jejímu právnímu ukotvení z hlediska českého konfesního práva věnuje *Revue kanonického práva*. Pro oblast zdravotnictví viz např. NĚMEC, Damián, „Otázka právního zakotvení kaplanství v oblasti zdravotnictví“, in: BENÁK, Jaroslav (ed.), *Církev a stát 2016. Potřebujeme nový zákon o církvích (?)*, sborník z konference. Brno: Masarykova univerzita 2016, s. 49–63.
- 3 TRETERA, Jiří Raymund, „Duchovní péče v ozbrojených silách jako služba náboženských společenství veřejnosti. Teoretický úvod“, in: BENÁK, Jaroslav (ed.), *Církev...* s. 7–20, zde s. 10–11.
- 4 Angl. „Spiritual Care in Public Institutions“.
- 5 Článek vychází z autorovy případové studie prezentované na konferenci „Identita migrantů z východní Evropy“ organizované Etnologickým ústavem AV ČR 27. listopadu 2024.
- 6 V předchozí poznámce citovaná konference „Identita migrantů z východní Evropy“ se o takovou reflexi na základě dílčích zkušeností z různých oborů pokoušela, téma je nicméně prozatím velmi nové a v odborné literatuře z větších částí neprozkoumané.
- 7 Ekumenická rada církví podepsala memorandum s Letištěm Praha, *Českokobratrská církev evangelická* [online], 7. 5. 2018, [cit. 31. 7. 2025]. Dostupné na URL: <https://e-cirkev.cz>.
- 8 Autor v této době působil jako generální sekretář Ekumenické rady církví v ČR.
- 9 Kapacita Kongresového centra byla projektována pro průběžné procesování cca dvou tisíc osob denně.

Chaplains for Refugees

The article presents a case study of spiritual assistance provided to Ukrainian refugees at the Prague Congress Centre in spring 2022. Following Russia's invasion, the influx of refugees created urgent needs, including spiritual support, often overlooked in crisis management. An improvised chapel and continuous pastoral service were established through cooperation between the Ecumenical Council of Churches and emergency services. Challenges included security concerns and potential retraumatization of refugees. The experience highlighted the essential role of chaplaincy in crises, stressing the need for prepared protocols, trained staff, and clear cooperation with state authorities.

Petr Jan Vinš (* 1982) vystudoval religionistiku a teologii na Husitské teologické fakultě UK. V letech 2016–2024 byl generálním sekretářem Ekumenické rady církví. V současnosti působí v rámci sabatického roku na Americké univerzitě v Bejrútu.